

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME ÖĞRENCİLERİNİN EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİNE GÖRE ÇATIŞMA ÇÖZME DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ

Uzm.Psi.Dan. Elife REHBER
eliferehber@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Meral ATICI
Çukurova Üniversitesi
Eğitim Fakültesi PDR
matici@cu.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmada, ilköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri ile çatışma çözme davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya Nevşehir ilindeki beş ilköğretim okuluna devam eden ikinci kademedeki 755 öğrenci katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Empatik Eğilim Ölçeği (Dökmen, 1988) ve Çatışma Çözme Davranışını Belirleme Ölçeği (Koruklu, 1998) kullanılmıştır. Ayrıca araştırmacı tarafından geliştirilen “Empati ve Çatışma Çözme İle İlgili Görüşme Formu” gönüllü 40 öğrenciye uygulanmıştır. Verilerin analizinde t testi ve varyans analizi kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, empatik eğilim düzeyi düşük olan öğrencilerin saldırganlık davranışları empatik eğilim düzeyi yüksek olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca empatik eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilerin problem çözme davranışlarının, empatik eğilim düzeyi düşük olanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kız öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin ve problem çözme davranış düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Empati, Empatik Eğilim, Çatışma, Çatışma Çözme

ABSTRACT

The main purpose of this study was to examine 6th, 7th and 8th graders' conflict resolution strategies regarding their empathic level at secondary schools. Additionally, students' empathic level and their conflict resolution strategies were examined in terms of their gender, socio- economic level and grade level.

755 students from five secondary schools in Nevşehir participated to the study. Empathic Tendency Scale (Dökmen, 1988) and Conflict Resolution Behavior Scale (Koruklu, 1998) were used to collect data. Moreover, interviews were conducted with 40 voluntary students.

Students with low and high empathic level were compared with regard to their aggressiveness and problem solving strategies. t test was used to analyse data.

Results showed that students with low empathic level had higher scores on aggressiveness while students with high empathic level had higher scores on problem solving and lower scores on aggressiveness. Moreover, it was found that girls' empathic level and their problem solving scores were higher than those of boys.

Key Words: Empathy, Empathic tendency, Conflict, Conflict resolution

Giriş

Kişilerarası iletişim, insanın yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir. İnsan, hayatının her döneminde çevresindekilerle farklı şekillerde iletişim kurmaktadır. Bu iletişim bazen olumlu ve yapıcı olmakla birlikte bazen de çatışma ve problemleri içerebilir.

İletişim, iki kişinin ilişkisine dayanan psikososyal bir süreçtir. İnsan, ilişkileri içinde sürekli yeniden tanımlanır ve bu ilişkiler insanın yaşamının kalitesini belirler (Cüceloğlu,1991). İletişimde bulunan bireylerin birbirini anlaması iletişimi kolaylaştırıcı faktörlerden biridir. Empati insanların birbirini anlamasında önemli bir beceri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin, karşısındaki kişinin duygularını anlaması, onun yerine kendini koyabilmesi iletişimde yaşanan sorunları da en aza indirebilir.

Empatinin “başkalarının düşüncelerini, bakış açılarını ve duygularını tanımaya ilişkin bilişsel bir yetenek” olduğunu savunanların yanı sıra empatinin “bir bireyin duygusunun uygun, ancak onun aynısı olması gerekmeyen bir biçimde algılanması” olduğunu düşünenler de vardır (Barnett, 1990). Bu açıklamalardan bireyin empati kurabilmesi için karşısındaki ile aynı olayı yaşamasının gerekmediği anlaşılmaktadır. Empatik yönden gelişmiş bir bireyin kişilerarası iletişimde başarılı, empatik yönü zayıf olan bir bireyin kişilerarası iletişimde başarısız olması olasılığı vardır (Pişkin,1989).

Empati çoğu iletişim problemlerinin doğmasına engel olduğu gibi yaşanan çatışmaların da en az zarar verici biçimde çözümlenmesine de imkan sağlamaktadır. İletişim engellerinden biri olan kişilerarası çatışma günümüzde sıkça rastlanan bir durumdur. Genelde insanlara olumsuz tutum besleyen, çatışmaya uygun kişilik yapısına sahip kişilerin iletişim çatışmalarına girme eğilimlerinin daha yüksek olduğu, empati kurma düzeylerinin ise daha düşük olabileceği belirtilmektedir (Dökmen, 2004).

Empati, kaygı ve kişilerarası iletişimde çatışma eğilimi arasında ilişki olup olmadığını araştıran Pişkin (1989), öğrencilerin empatik eğilim puanları ile sürekli kaygı puanları ve çatışma eğilimi puanları arasında olumsuz bir ilişki olduğunu saptamıştır. Ayrıca öğrencilerin sürekli kaygı puanları ile çatışma eğilimi puanları arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmuştur.

Sosyal yaşamda kişilerarası çatışmalar kaçınılmazdır. Kişilerarası ilişkilere baktığımızda çatışma pek çok şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımlardan birisinde, Maurer (1991) çatışmayı “iki veya daha çok taraf arasında birbirine uymayan isteklerin istenmeyen sonucu” olarak tanımlamıştır. Maurer, çatışma çözmeyi de “ tarafların kendi uyumsuzluklarını uygun bir sonuca götürmek için uğraştıkları süreç” olarak tanımlamıştır (Akt; Sweeney ve Carruthers 1996). Jonhson (1997), çatışmayı bireyler arasındaki fırtınalar olarak ifade etmiştir. Çatışmanın insan doğasının doğal ve kaçınılmaz yanı olduğunu belirtmiştir.

Çatışmaların kaçınılmaz olduğu ergenlik döneminde bireylerin empati becerilerine göre çatışma çözme biçimlerinin incelenmesi empati ve çatışma çözme arasındaki ilişkiyi ortaya koymak açısından önemli görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle bu araştırmanın amacı, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarında fark olup olmadığını incelemektir. Ayrıca öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri ile çatışma çözme davranışlarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve öğrencinin sosyo-ekonomik durumu gibi değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği de ele alınacaktır.

Aşağıda araştırmada yanıt aranan sorular yer almaktadır.

Alt Amaçlar

1. Empatik eğilim düzeyi düşük ve yüksek olan ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin Çatışma Çözme Davranışı Saldırganlık Alt Ölçeği ve Problem Çözme Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Öğrencilerin cinsiyet ve buldukları sınıf düzeyine göre empatik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. Alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin Çatışma Çözme Davranışı Saldırganlık Alt Ölçeği ve Problem Çözme Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
5. Öğrencilerin buldukları sınıf düzeyi ve cinsiyetlerine göre Çatışma Çözme Davranışı Saldırganlık Alt Ölçeği ve Problem Çözme Alt Ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
6. Öğrencilerin empati ve çatışma çözme; empati kurma ve çatışma çözme konusunda kendilerini nasıl gördükleri ile empati ve çatışma çözme arasındaki ilişki hakkındaki görüşleri nelerdir?

Yöntem

Bu araştırma, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin çatışma çözme davranışlarını empatik eğilim düzeylerine göre inceleyen betimsel bir çalışmadır. Araştırmada üçgenleme yönteminden yararlanılarak nicel ve nitel veri toplama teknikleri birlikte kullanılmıştır. Üçgenleme aynı konunun incelenmesinde çeşitli araştırma yöntemlerinin birlikte kullanılması anlamına gelmektedir (Denzin, 1994). Bu araştırmada hem sayısal veriler elde edilen nicel araştırma yöntemi hem de nitel veriler elde edilen görüşmeler birlikte kullanılarak yöntem üçgenlemesi yapılmıştır.

Örneklem

Araştırmanın evrenini 2005-2006 eğitim-öğretim yılında Nevşehir İli'nde bulunan ve ilköğretim okullarına devam eden ikinci kademe öğrencileri oluşturmaktadır. Nevşehir İli'ndeki okullar buldukları mahallelerin sosyo-ekonomik durumuna göre sınıflandırılmıştır. Bu okullar arasından kolay ulaşılabilir örneklem seçme yoluna göre sosyo-ekonomik düzeyi farklı toplam 5 ilköğretim okulu belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini, beş ilköğretim okulunun 6, 7 ve 8. sınıflarına devam eden 376 kız ve 379 erkek toplam 755 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin 218'i üst; 230'u orta ve 307'si ise alt sosyo-ekonomik düzeydedir.

Ayrıca araştırmacının görev yaptığı okuldaki öğrencilerden görüşmeyi kabul eden 20 kız, 20 erkek toplam 40 öğrenci ile empati ve çatışma çözme konusunda görüşme yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Empatik Eğilim Ölçeği

Dökmen (1988) tarafından geliştirilen Empatik Eğilim Ölçeği kişilerin günlük yaşamında empati kurma eğilimlerini ölçmektir. Likert türü bir ölçek olarak hazırlanan ve 20 maddeden oluşan ölçeğin maddelerinin yaklaşık yarısı, bireylerin sürekli evet deme eğilimlerini önlemek için negatif yazılmıştır. Bireylerden her bir maddenin yanındaki 1'den 5'e kadar olan sayılardan birisi işaretleyerek, o maddedeki görüşe ne ölçüde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Bireylerin maddeleri okuduktan sonra işaretledikleri sayılar o maddeye ilişkin puanları oluşturmaktadır. Negatif yazılmış maddeler tersten puanlanmakta tamamen katılıyorum 1, hiç katılmıyorum ise 5 puan verilmektedir. Puanın yüksek olması, empatik eğilimin yüksek olduğu, düşük olması ise empatik eğilimin düşük olduğu anlamına gelmektedir. Empatik Eğilim Ölçeği, Dökmen (1988) tarafından 70 kişilik bir öğrenci grubuna üç hafta arayla iki defa uygulanmış, bu iki uygulamadan elde edilen testin tekrarı güvenilirlik katsayısı .82 olarak bulunmuştur. Testi yarılama yöntemiyle öğrencilerin ölçeğin tek ve çift maddelerinden aldıkları puanlar arasındaki korelasyon katsayısı ise .81'dir. Geçerlik çalışması için Empatik Eğilim Ölçeği ve Edwards Kişilik Tercih Envanteri'nin "Duyguları Anlama" bölümü arasındaki ilişkiye bakılmış ve .68 düzeyinde bir korelasyon bulunmuştur (Dökmen,1988).

Çatışma Çözme Davranışını Belirleme Ölçeği

Koruklu (1998) tarafından geliştirilen ölçek 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin çatışma çözme davranışını belirlemeye yöneliktir. Çatışma Çözme Davranışını Belirleme Ölçeği 24 maddeden oluşan beşli Likert türü bir ölçektir. Ölçek çatışma çözme davranışlarını iki boyutta değerlendirmektedir. Bu davranış boyutları; Saldırganlık (Küfür, kavga, tehdit, susarak saldıрма) ve Problem Çözmedir. (Uzlaşma, işbirliği). Öğrencilerden ölçekte yer alan her bir durumun kendi davranışlarına ne derecede uyduğunu, maddelerin karşısında bulunan ve aşağıda verilen seçeneklere karşılık gelen 1-5 arasında bir değeri işaretleyerek göstermeleri istenmiştir. Puanlama 1-"hiç uygun değil", 2-"biraz uygun", 3-"uygun", 4-"çoğunlukla uygun", 5-"çok uygun" biçiminde yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları Koruklu (1998) tarafından test-tekrar test tekniği ile değerlendirilmiştir. Test-tekrar test uygulamalarının sonuçlarına göre, Çatışma Çözme Davranışını Belirleme Ölçeği'nde yer alan boyutlardan saldırganlık için .64 ve problem çözme için ise .66 güvenilirlik katsayıları elde edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları ise saldırganlık için .85, problem çözme için ise .83'tür. Ölçeğin geçerlik çalışması için kapsam geçerliğine ve yapı geçerliğine bakılmıştır. Kapsam geçerliği için, Ankara Üniversitesi EPH Bölümünden Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında çalışan uzmanların görüşü alınmıştır. Onlardan, ölçekte bulunan her bir maddeyi, ifadesi ve kapsamı açısından incelemeleri ve eklemek istediklerini belirtmeleri istenmiştir. Ayrıca ölçeğin, yapı geçerliğine faktör analizi yapılarak bakılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin iki faktörden oluştuğu görülmüştür. Bu faktörlere saldırganlık ve problem çözme isimleri verilmiştir. Ölçek maddelerinin madde toplam korelasyonları .30'un üzerinde bulunmuştur (Koruklu, 1998).

Empati Ve Çatışma Çözme Hakkındaki Düşüncelere Yönelik Görüşme Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu açık uçlu yedi sorudan oluşmaktadır. Görüşme formunda öğrencilerin empati ve çatışma çözme, kendilerini empati kurma ve çatışma çözme konularında nasıl buldukları ile empati ve çatışma çözme arasındaki ilişkiye yönelik sorular yer almaktadır. Hazırlanan formdaki sorular tez danışmanı tarafından kontrol edilmiş olup, 5 öğrenci ile pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonucunda bir soru görüşme formundan çıkarılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde ortalamalar arasında fark olup olmadığı t testi ile sınıanmıştır. Saptanan değişkenlerde varyans analizinin sonuçlarının anlamlı çıkması durumunda, hangi gruplar arasında anlamlı fark olduğunu belirlemek için Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmıştır. Ortalamalar arasındaki farkı incelemek için varyans analizi kullanılmıştır.

Görüşmelerden elde edilen nitel verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle verilerde kodlama işlemi yapılmıştır. Kodlama sırasında veriler birkaç kez okunmuş ve farklı öğrencilerin aynı soruya verdiği yanıtlar içindeki birbirine benzer ve farklı olan veri öbeklerini isimlendirmek için kavram ve ifadeler kullanılmıştır. Birbiriyle ilgili kavramları altında toplayacak temalar bulunmuştur. Kodlama aşamasından sonra ortaya çıkan kavram ve temaların sunumunda tablolardan yararlanılmıştır.

Bulgular

Empatik Eğilim Düzeyine Göre Çatışma Çözme Davranışına İlişkin Bulgular Empatik Eğilim Düzeyleri Yüksek Ve Düşük Olan Öğrencilerin Çatışma Çözme Davranışı Ölçeği Saldırganlık Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

Empatik eğilim düzeyi yüksek ve düşük olan öğrencilerin, Çatışma Çözme Davranışı Saldırganlık Boyutu puan ortalamaları arasındaki fark t-testi ile incelenmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Empatik Eğilim Düzeyleri Yüksek Ve Düşük Olan Öğrencilerin Çatışma Çözme Davranışı Belirleme Ölçeği Saldırganlık Alt Boyutu Puanlarına Göre t-Testi Sonuçları

	N	\bar{X}	S	Sd	T	P
Empatik Eğilim Düzeyi Düşük	122	34,42	10,87	265	4,23	,000
Empatik Eğilim Düzeyi Yüksek	145	29,04	9,90			

Tablo 1 incelendiğinde, empatik eğilim düzeyi düşük olan öğrencilerin puanlarının aritmetik ortalaması 34, empatik eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilerin

puanlarının aritmetik ortalaması ise 29' dur. Bu iki ortalama arasında anlamlı bir fark olduğu p değerine bakılarak da görülebilir ($t=4,23$, $p\leq 0.05$).

Empatik Eğilim Düzeyleri Yüksek Ve Düşük Olan Öğrencilerin Çatışma Çözme Davranışı Ölçeği Problem Çözme Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

Empatik eğilim düzeyi yüksek ve düşük olan öğrencilerin, Çatışma Çözme Davranışı Problem Çözme Boyutu puan ortalamaları arasındaki fark t-testi ile incelenmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Empatik Eğilim Düzeyleri Yüksek Ve Düşük Olan Öğrencilerin Çatışma Çözme Davranışı Belirleme Ölçeği Problem Çözme Alt Boyutu Puanlarına Göre t-Testi Sonuçları

	N	\bar{X}	S	Sd	T	P
Empatik Eğilim Düzeyi Düşük	122	43,18	9,83	265	-8,95	,000
Empatik Eğilim Düzeyi Yüksek	145	52,44	6,99			

Tablo 2 incelendiğinde, empatik eğilim düzeyi düşük olan öğrencilerin puanlarının aritmetik ortalaması 43, empatik eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilerin puanlarının aritmetik ortalaması ise 52 'dir. Bu iki ortalama arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır ($t=8,95$, $p\leq 0.05$).

Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesine İlişkin Bulgular **Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Empatik Eğilim Düzeyleri**

Araştırmada, "Araştırmaya katılan alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyden olan öğrencilerin empatik eğilim puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?" şeklinde ifade edilen soruyu yanıtlamak amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmış ve betimsel değerler Tablo 3'te, ANOVA sonuçları ise Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Empatik Eğilim Düzeyleri ile İlgili Betimsel Değerler

SOSYO-EKONOMİK DÜZEY	N	\bar{X}	s
Alt Sosyo-Ekonomik Düzey	307	67,87	9,20
Orta Sosyo-Ekonomik Düzey	230	66,27	8,84
Üst Sosyo-Ekonomik Düzey	218	67,17	10,46

Tablo 3 incelendiğinde gruplara ait puanların aritmetik ortalamalarının, üst sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrenciler için 67, orta sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrenciler için 66 ve alt sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrenciler için ise 67 olduğu görülmektedir. Grupların, empatik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını anlamak için yapılan ANOVA sonuçları Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Empatik Eğilim Düzeyleri ile İlgili ANOVA sonuçları

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	f	P	Anlamlı Farklılık ‘Scheffe’
Gruplar Arası	335,804	2	167,902	1,867	,155	-
Gruplar İçi	67618,864	752	89,919			
Toplam	67954,668	754				

Buna göre alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin empatik eğilim puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p \leq 0.05$).

Öğrencilerin Sınıf Düzeyleri ve Cinsiyetlerine Göre Empatik Eğilim Düzeyleri

Araştırmada, “Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet ve buldukları sınıf düzeyine göre Empatik Eğilim Ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” şeklinde ifade edilen soruyu yanıtlamak amacıyla çift yönlü varyans analizi yapılmış ve betimsel değerler Tablo 5’te, ANOVA sonuçları ise Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 5. Sınıf Düzeyi Açısından Kız Ve Erkek Öğrencilerin Empatik Eğilim Ölçeği Puanlarına İlişkin Betimsel Değerler

Cinsiyet Sınıf Düzeyi	KIZ			ERKEK			TOPLAM		
	N	\bar{X}	S	N	\bar{X}	s	N	\bar{X}	S
6. SINIF	157	69,96	8,92	161	65,18	9,31	318	67,54	9,42
7. SINIF	136	69,41	8,98	133	64,71	8,56	269	67,31	9,06
8. SINIF	83	70,02	10,20	85	63,25	9,28	168	66,60	10,29
TOPLAM	376	69,77	9,22	379	64,61	9,05	755	67,18	9,49

Tablo 5’te görüldüğü gibi 6. sınıfa devam eden kız öğrencilerin aritmetik ortalamaları 70, 7. sınıfa devam eden kız öğrencilerin aritmetik ortalamaları 69 ve 8.

sınıfa devam eden kız öğrencilerin aritmetik ortalamaları ise 70'dir. Erkek öğrencilerin ise, 6. sınıfa devam edenlerin aritmetik ortalamaları 65, 7. sınıfa devam edenlerin 65 ve 8. sınıfa devam edenlerin ise 66'dır. Bu aritmetik ortalamaların arasında anlamlı bir fark olup olmadığını anlamak için çift yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Sınıf Düzeyi Açısından Kız Ve Erkek Öğrencilerin Empatik Eğilim Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyans kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler Ortalama	f	P
Sınıf	99,36	2	49,68	,59	,55
Cinsiyet	5099,10	1	5099,10	60,93	,00
Sınıf X Cinsiyet	139,19	2	69,59	,83	,43
Hata	62679,33	749	83,68		
Toplam	67954,66	754			

Öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeyleri açısından Empatik Eğilim Ölçeği puanları arasında anlamlı bir farkın olmadığı ($p \geq .05$), öğrencilerin devam ettiği sınıf düzeyi ile cinsiyet etkileşimi açısından da puanlar arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir ($p \geq .05$). Ancak kız ve erkek öğrencilerin Empatik Eğilim Ölçeği puanları arasında .05 düzeyinde anlamlı bir farkın olduğu ortaya çıkmıştır ($p < 0.05$).

Çatışma Çözme Davranışına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranış Saldırganlık Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan üst, orta ve alt sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin Çatışma Çözme Davranış Ölçeği Saldırganlık Alt Boyutu puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını anlamak amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmış ve betimsel değerler Tablo 7'de, ANOVA sonuçları ise Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranış Saldırganlık Alt Boyutu Düzeyleri ile İlgili Betimsel Değerler

SOSYO-EKONOMİK DÜZEY	N	\bar{X}	s
Alt Sosyo-Ekonomik Düzey	307	32,08	10,88
Orta Sosyo-Ekonomik Düzey	230	29,66	9,83
Üst Sosyo-Ekonomik Düzey	218	32,75	10,20

Tablo 7 incelendiğinde, üst sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin aritmetik ortalamalarının 32,75, orta sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin 29,66

ve alt sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin ise 32,08 olduğu görülmektedir. Standart sapmaları ise sırayla 10, 9 ve 10'dur. Grupların, çatışma çözme davranışı saldırganlık alt boyutuna ilişkin ortalamalar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını anlamak için yapılan ANOVA sonuçları Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışı Saldırganlık Alt Boyutuna İlişkin ANOVA sonuçları

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	f	P	Anlamlı Farklılık 'Scheffe'
Gruplar Arası	1224,97	2	612,48	5,68	,004	Üst-Orta Alt-Orta
Gruplar İçi	81012,62	752	107,73			
Toplam	82237,59	754				

Araştırmaya katılan alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin Çatışma Çözme Davranışı Ölçeği Saldırganlık Alt Boyutu puanları arasında gözlenen farkın .05 düzeyinde anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır ($p \leq .05$). Hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek için Scheffe Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış ve orta sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin saldırganlık düzeyleri ile alt sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Ayrıca üst sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin saldırganlık düzeyleri ile orta sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arasında da anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Tablo 7 incelendiğinde orta sosyo-ekonomik düzeye sahip olan öğrencilerin saldırganlık puanlarının diğer iki gruba göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışı Problem Çözme Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

Araştırmada, "Araştırmaya katılan alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin Çatışma Çözme Davranışı Ölçeği Problem Çözme Alt Ölçeği puanlarına ilişkin betimsel değerler Tablo 9'da, ANOVA sonuçları ise Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışı Problem Çözme Alt Boyutuna İlişkin Betimsel Değerler

SOSYO-EKONOMİK DÜZEY	N	\bar{X}	s
Alt Sosyo-Ekonomik Düzey	307	48,38	8,26
Orta Sosyo-Ekonomik Düzey	230	48,58	8,73
Üst Sosyo-Ekonomik Düzey	218	47,16	9,50

Tablo 9 incelendiğinde gruplara ait puanların aritmetik ortalamalarının, üst sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrenciler için 47,16; orta sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrenciler için 48,58 ve alt sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrenciler için ise 48,38 olduğu görülmektedir. Standart sapmaları ise sırayla 9,50; 8,78 ve 8,26'dır. Grupların, problem çözme puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını anlamak için yapılan ANOVA sonuçları Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışı Problem Çözme Alt Boyutuna İlişkin ANOVA sonuçları

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	f	P	Anlamlı Farklılık 'Scheffe'
Gruplar Arası	271,14	2	135,57	1,74	,175	-
Gruplar İçi	58293,55	752	77,51			
Toplam	58564,69	754				

Araştırmaya katılan üst, orta ve alt sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin çatışma çözme davranışı problem çözme puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Öğrencilerin Sınıf Düzeyleri ve Cinsiyetlerine Göre Çatışma Çözme Davranışı Saldırganlık Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

Araştırmada, "Araştırmaya katılan öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeyi ve cinsiyetlerine göre Çatışma Çözme Davranışı Ölçeği Saldırganlık Alt Boyutu puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?" sorusunu yanıtlamak amacıyla çift yönlü varyans analizi yapılmış ve betimsel değerler Tablo 11'de, ANOVA sonuçları ise Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 11. Sınıf Düzeyi Açısından Kız Ve Erkek Öğrencilerin Çatışma Çözme Davranışı Ölçeği Saldırganlık Alt Boyutuna İlişkin Betimsel Değerler

CİNSİYET	KIZ			ERKEK			TOPLAM		
	N	\bar{X}	s		\bar{X}	S	N	\bar{X}	s
SINIF DÜZEYİ									
6. SINIF	157	29,73	10,27	161	32,77	9,96	318	31,27	10,19
7. SINIF	136	30,02	10,67	133	33,30	10,07	269	31,64	10,49
8. SINIF	83	27,93	10,48	85	35,69	9,88	168	31,86	10,87
Toplam	376	29,44	10,44	379	33,61	10,02	755	31,53	10,44

Tablo 11'de görüldüğü gibi 6. sınıfa devam eden kız öğrencilerin aritmetik ortalamaları 29,73; 7. sınıfa devam eden kız öğrencilerin aritmetik ortalamaları 30,02 ve 8. sınıfa devam eden kız öğrencilerin aritmetik ortalamaları ise 27,93'dür. Erkek

öğrencilerin ise, 6. sınıfa devam edenlerin aritmetik ortalamaları 32,77; 7. sınıfa devam edenlerin aritmetik ortalamaları 33,30 ve 8. sınıfa devam edenlerin aritmetik ortalamaları ise 35,69'dur. Bu aritmetik ortalamaların arasında anlamlı bir olup olmadığını anlamak için çift yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. Sınıf Düzeyi Açısından Kız Ve Erkek Öğrencilerin Çatışma Çözme Davranışı Saldırganlık Alt Boyutuna İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler Ortalama	f	p
Sınıf	42,32	2	21,16	,20	,817
Cinsiyet	3866,03	1	3866,03	37,02	,000
Sınıf X Cinsiyet	693,97	2	346,989	3,323	,037
Hata	78210,28	749	104,420		
Toplam	82237,59	754			

Tablo 12 incelendiğinde, öğrencilerin devam ettikleri sınıf açısından Çatışma Çözme Davranışı Ölçeği Saldırganlık Alt Boyutu puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($p \geq .05$). Kız ve erkek öğrencilerin Çatışma Çözme Davranışı Ölçeği Saldırganlık Alt Boyutu puanları arasında ise anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p \leq .05$). Ayrıca öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeyi ile cinsiyet türü etkileşimi açısından da puanlar arasında anlamlı bir fark olduğu anlaşılmaktadır ($p \leq .05$). Tablo 11'de görüldüğü gibi 6, 7 ve 8. sınıfa devam eden erkek öğrencilerin saldırganlık puanları kız öğrencilerin puanlarına göre daha yüksektir.

Öğrencilerin Sınıf Düzeyleri ve Cinsiyetlerine Göre Çatışma Çözme Davranışı Problem Çözme Boyutuna İlişkin Bulgular

Araştırmada, "Araştırmaya katılan öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeyi ve cinsiyetlerine göre Çatışma Çözme Davranışı Ölçeği Problem Çözme Alt Boyutu puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?" sorusuna yanıt vermek amacıyla çift yönlü varyans analizi yapılmış ve betimsel değerler Tablo 13'te, ANOVA sonuçları ise Tablo 14'te verilmiştir

Tablo 13. Sınıf Düzeyi Açısından Kız Ve Erkek Öğrencilerin Çatışma Çözme Davranışı Ölçeği Problem Çözme Alt Boyutu Puanlarına İlişkin Betimsel Değerler

SINIF DÜZEYİ	KIZ			ERKEK			TOPLAM		
	N	\bar{X}	S	N	\bar{X}	s	N	\bar{X}	S
6. SINIF	157	49,89	7,75	161	45,50	9,03	318	47,67	8,69
7. SINIF	136	51,10	7,38	133	46,16	9,74	269	48,66	8,96
8. SINIF	83	51,62	6,88	85	44,40	9,00	168	47,97	18,78
Toplam	376	50,71	7,45	379	45,49	9,28	755	48,09	8,81

6. sınıfa devam eden kız öğrencilerin aritmetik ortalamaları 49,89; 7. sınıfa devam eden kız öğrencilerin aritmetik ortalamaları 51,10 ve 8. sınıfa devam eden kız öğrencilerin aritmetik ortalamaları ise 51,62'dir. Erkek öğrencilerin ise, 6. sınıfa devam edenlerin aritmetik ortalamaları 45,50; 7. sınıfa devam edenlerin 46,16 ve 8. sınıfa devam edenlerin ise 44,40'tür. Bu aritmetik ortalamaların arasında anlamlı bir fark olup olmadığını anlamak için çift yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. Sınıf Düzeyi Açısından Kız Ve Erkek Öğrencilerin Çatışma Çözme Davranışı Ölçeği Problem Çözme Alt Boyutundan Aldıkları Puanlara İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	P
Sınıf	128,74	2	64,37	,90	,403
Cinsiyet	5340,54	1	5340,54	75,38	,000
Sınıf X Cinsiyet	230,19	2	115,09	1,62	,198
Hata	53060,13	749	70,84		
Toplam	58564,69	754			

Öğrencilerin devam ettikleri sınıf açısından problem çözme puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($p \geq .05$). Kız ve erkek öğrencilerin problem çözme puanları arasında ise anlamlı bir farklılık belirlenmiştir ($p \leq .05$). Ancak öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeyi ile cinsiyet etkileşimi açısından puanlar arasında anlamlı bir fark olmadığı anlaşılmaktadır ($p \geq .05$). Tablo 13 incelendiğinde 6, 7 ve 8. sınıfa devam eden kız öğrencilerin problem çözme puanlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Görüşme Analizine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin Empati Hakkındaki Görüşleri

Yapılan içerik analizi sonucuna göre Tablo 15'te görüldüğü gibi öğrenciler empatiyi, karşıdaki insanın duygu ve düşüncelerini anlayabilme, kendimizi karşıdakinin yerine koyabilme olarak tanımlamışlardır. Karşıdaki insanın duygu ve düşüncelerini anlayabilme kız öğrenciler, kendimizi karşımızdakinin yerine koyma ise erkek öğrenciler tarafından daha çok vurgulanmıştır. Son iki sırayı ise karşıdaki kişi gibi hissetme ve olaylara karşıdaki kişinin tarafından bakmak almaktadır. Kız ve erkek öğrencilerin empati hakkındaki görüşleri hemen hemen birbirine yakın değerlerde çıkmıştır.

Tablo 15. Kız ve Erkek Öğrencilerin Empati Hakkındaki Görüşleri Ve Frekansları

Empati Hakkındaki Görüşler		Kız	Erkek	Toplam
		f	F	F
1	Karşıdaki insanın duygu ve düşüncelerini anlayabilme	9	8	17
2	Kendimizi karşıdakinin yerine koyabilme	8	9	17
3	Karşıdaki kişi gibi hissetme	2	2	4
4	Olaylara karşıdaki kişinin tarafından bakmak	1	1	2

Öğrencilerin Empati Kurabilen Kişilerin Hangi Özelliklere Sahip Olduğuyla İlgili Görüşleri

Tablo 16 incelendiğinde öğrenciler, kız öğrencilerde daha yüksek olmakla birlikte empati kurabilen kişinin anlayışlı ve hoşgörülü bir insan olması gerektiğini düşünmektedirler. Bu düşünceyi karşıdaki kişinin düşüncelerine saygılı olma ve bencil olmama takip etmektedir. Kız öğrencilerin büyük çoğunluğunun anlayışlı ve hoşgörülü olma konusunda hem fikir olduğu söylenebilir. Ayrıca kız öğrenciler, erkek öğrencilerden farklı olarak sabırlı olma, sakin olma dürüst olma ve önyargısız olma gibi özelliklerin empati kurabilen kişilerde olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Tablo 16. Kız ve Erkek Öğrencilerin Empati Kurabilen Kişilerin Hangi Özelliklere Sahip Olduğuyla İlgili Görüşleri Ve Frekanslar

Empati Kurabilen Kişilerin Özellikleri		Kız	Erkek	Toplam
		f	F	F
1	Anlayışlı/hoşgörülü olmalı	11	8	19
2	Karşıdaki kişinin düşüncelerine saygılı olmalı	4	5	9
3	Bencil olmamalı	4	2	6
4	Sabırlı olmalı	3	-	3
5	Duygusal olmalı	1	2	3
6	Sakin olmalı	2	-	2
7	Dürüst olmalı	1	-	1
8	Önyargısız olmalı	1	-	1
9	Karşıdaki kişinin çektiklerini çekmeli	-	1	1

Öğrencilerin Empati Kurabilme Konusunda Kendileri Hakkındaki Görüşleri

Yapılan içerik analizi sonucunda araştırmaya katılan 40 öğrencinden 26'sı başkalarıyla empati kurma konusunda kendisini yeterli bulduğunu ifade etmiştir. 14 öğrenci ise bu konuda yeterli olmadığını belirtmiştir. Aradaki fark çok olmamakla birlikte genel anlamda kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla empati kurabilme konusunda kendilerini daha yeterli buldukları söylenebilir.

Öğrencilerin Çatışma Çözme Hakkındaki Görüşleri

Tablo 17'de görüldüğü gibi öğrenciler, çatışma çözme sorunları/problemleri konuşarak çözme olarak tanımlamışlardır. Bu tanımları kişilerarasındaki anlaşmazlıkları çözme izlemektedir. Kız öğrenciler en çok sorunları konuşarak çözme üzerinde dururken erkek öğrenciler kavgaları/küslükleri bitirmeyi çatışma çözme tanımı olarak kullanmışlardır. Son sırada ise bir konuya tartışarak çözüm bulma yer almaktadır.

Tablo 17. Kız ve Erkek Öğrencilerin Çatışma Çözme Hakkındaki Görüşleri Ve Frekansları

Çatışma Çözme Hakkındaki Görüşler		Kız	Erkek	Toplam
		F	f	f
1	Sorunları/problemleri konuşarak çözme	10	5	15
2	Kişilerarasındaki anlaşmazlıkları çözme	7	4	11
3	Kavgaları/küslükleri bitirme	1	10	11
4	Bir konuya tartışarak çözüm bulma	2	1	3

Öğrencilerin Barışçıl Ya Da Yapıcı Çözümler İçin Bir Kişinin Sahip Olması Gereken Özellikler Hakkındaki Görüşleri

Tablo 18'de görüldüğü gibi öğrenciler bir kişinin çatışmayı barışçıl yollarla ya da yapıcı çözümler bularak çözmesi için hoşgörülü olması, sakin olması ve empatik olması gerektiğini düşünmektedirler. Bu özelliklerin yanı sıra sorunları konuşarak çözmeli, olaylara farklı açılardan bakabilmeli, sinirli olmamalı, dürüst olmalı, kavgacı olmamalı, fikirlere saygılı olmalı gibi özellikler de öğrenciler tarafından belirtilmiştir.

Tablo 18. Kız ve Erkek Öğrencilerin Barışçıl ya da Yapıcı Çözümler İçin Bir Kişinin Sahip Olması Gereken Özellikler Hakkındaki Görüşleri Ve Frekansları

Barışçıl ya da Yapıcı Çözümler İçin Bir Kişinin Sahip Olması Gereken Özellikler		Kız	Erkek	Toplam
		F	F	f
1	Hoşgörülü olmalı	6	8	14
2	Sakin olmalı	5	4	9
3	Empati kurabilmeli	2	3	5
4	Sorunları konuşarak çözmeli	1	3	4
5	Sinirli olmamalı	2	3	5
6	Olaylara farklı açılardan bakabilmeli	2	-	2
7	Dürüst olmalı	1	2	3
8	Kavgacı olmamalı	1	1	2
9	Fikirlere saygılı olmalı	-	1	1

Öğrencilerin Çatışma Çözerken Kullandıkları Yöntemler Hakkındaki Görüşleri

Tablo 19’da görüldüğü gibi öğrenciler çatışma çözme yöntemi olarak ilk sırada karşıdaki ile konuşmaya yer vermektedirler. Bu yöntemi; haksızsa özür dileme, hatalarını bulup düzeltme, karşıdaki kişiyi anlamaya çalışma, sakin olma, anlaşmazlığın sebebini gidermeye çalışma ve dinleyerek çözüm yollarını bulmaya çalışma yöntemleri izlemektedir. Alttan alma ve anlaşmazlığın sebebini giderme kız, kendini haklı çıkarmaya çalışma ise erkek öğrenciler tarafından vurgulanmıştır. Kız öğrenciler özür dileme ve hatalarını düzeltme üzerinde erkeklere göre; erkek öğrenciler de duymazlıktan gelme üzerinde kızlara göre daha çok durmuşlardır.

Tablo 19. Kız ve Erkek Öğrencilerin Kullandıkları Çatışma Çözme Yöntemleri Ve Frekansları

Öğrencilerin Kullandıkları Çatışma Çözme Yöntemleri		Kız	Erkek	Toplam
		F	F	f
1	Karşıdaki kişi ile konuşmaya çalışırım	11	11	22
2	Haksızsam özür dilerim	5	2	7
3	Hatalarımı bulup düzeltirim	4	2	6
4	Karşıdaki kişiyi anlamaya çalışırım.	2	2	4
5	Sakin olmaya çalışırım	1	2	3
6	Anlaşmazlığın sebebini gidermeye çalışırım	-	2	2
7	Dinlerim çözüm yollarını bulmaya çalışırım	1	2	3
8	Kendimi haklı çıkarmaya çalışırım	1	-	1
9	Uğraşmam / duymazlıktan gelirim	1	4	5
10	Alttan alırım	-	2	2

Öğrencilerin Çatışma Çözme Becerileri Konusunda Kendileri Hakkındaki Görüşleri

Görüşme yapılan 40 öğrenciden 24’ü kişilerarası çatışmaları çözme konusunda kendini yeterli bulduğunu ifade etmiştir. 16 öğrenci ise bu konuda yeterli olmadığını belirtmiştir. Erkek öğrencilerde yeterli bulma ve bulmama oranları eşitken kız öğrencilerin yarısından fazlası yeterli olduğunu belirtmiştir.

Öğrencilerin Empati ile Çatışma Çözme Becerisi Arasındaki İlişki Hakkında Görüşleri

Görüşme yapılan 40 öğrenciden 34’ü empati kurmanın çatışma çözmede olumlu etkisi olduğu yönünde görüş belirtmiştir. 6 öğrenci ise aralarında bir ilişki olmadığını ifade etmişlerdir. Kız ve erkek öğrenciler arasında bu konuda bir fark görülmemiştir.

Öğrencilerin iletişimde empati ve çatışma çözme becerilerini kullanma konusunda kendileri hakkındaki görüşleri

Yapılan içerik analiz sonucunda araştırmancın amacına uygun olarak sorulan empati ve çatışma çözme becerilerini bir arada kullanma konusunda öğrencilere sorulan “kendiniz için bu konuda neler söyleyebilirsiniz?” sorusuna öğrencilerin 26’sı “kendimi yeterli buluyorum” anlamına gelecek cevaplar vermişlerdir. Geri kalan 14 öğrenci ise yeterli bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Kızlarda kendilerini yeterli bulma erkeklerle göre daha yüksektir.

Tartışma ve Yorum

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgulara ilişkin yorumlar yapılarak, bulgular literatürdeki diğer araştırma bulgularına benzerlik ve farklılıkları açısından değerlendirilmiştir.

Empatik Eğilim Konusunda Elde Edilen Bulgular

Araştırmada, empatik eğilim düzeyi düşük olan öğrencilerin saldırganlık düzeyi, empatik eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu durum öğrencilerin empatik eğilim düzeyinin düşük olması çatışma çözme durumunda empatik tepkiler vermelerini engelleyebilir şeklinde yorumlanabilir.

Bu bulgu literatürdeki açıklamalar ve araştırmalarla paralellik göstermektedir. Örneğin, Johnson ve Johnson (1994) öğrencilerin çatışma çözme biçimlerini bilmediklerini, okul çağındaki bir çok çocuğun yıkıcı ve etkili olmayan çatışma çözme yöntemlerini kullandıklarını ifade etmektedirler. Bazıları sözel sataşmayı kullanırken bazıları ise fiziksel şiddet kullanmaktadır. Bu durum öğrencilerin iletişim biçimlerini sağlıklı olarak kullanmadıklarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Özellikle öğrencilerin karşısındakini anlama, kendini onun yerine koyabilme olarak tanımlanan empati kurma becerisine sahip olmamaları çatışma çözmenin yıkıcı biçimde sonuçlanmasına neden olabilir.

Fonseca (1986) da daha yüksek empatik düzeye sahip olan çocukların, daha düşük empatik düzeye sahip olan çocuklara göre daha az saldırgan olduğunu ortaya koymuştur. Sonuç olarak empati ve saldırganlık arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda, ilk çocukluk döneminde empatinin saldırganlığa ket vurduğu ispat edilmiştir (Akt; Ceyhan, 1993).

Shechtman da (2002), agresif özellikler gösteren erkek çocuklarının daha düşük duyuşsal empatiye sahip olduklarını bulmuştur. Ayrıca agresif özelliklere sahip olmayan erkek çocukların, duyuşsal empati düzeyinin agresif özellikler gösteren erkek çocuklarınınkinin iki katı olduğu saptanmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler sonucunda da öğrencilerin empati ile ilgili görüşleri ele alındığında öğrencilerin büyük çoğunluğu karşıdaki kişi ile empati kurulabildiğinde çatışma çözmenin daha sağlıklı ve kolay olacağını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin empati kurabilen kişilerin özellikleri ile ilgili soruya cevapları genellikle o kişinin hoşgörülü olması, sabırlı olması, karşıdaki kişinin düşüncelerine saygılı olması şeklinde olmuştur. Bu cevaplar görüşme yapılan öğrencilere göre empatik olmanın saldırgan tepkilerle uyuşmayan olumlu bazı özelliklere sahip olmayı gerektirdiğini

göstermektedir. Ayrıca öğrencilerin yarısından fazlası da istatistiksel bulgulara paralel olarak iletişimde empati ve çatışma çözme becerilerini kullanma konusunda kendilerini yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuç empati kurabilen kişinin yapıcı çatışma çözme biçimlerini kullanabildiğini gösterebilir.

Araştırmada, empatik eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilerin, empatik eğilim düzeyi düşük olan öğrencilere oranla problem çözme düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Bu durum empatik eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilerin daha yapıcı problem çözme becerilerine sahip olabilecekleri yönündeki beklentiyi doğrulamıştır. Empatik eğilim düzeyi yüksek olan bir birey karşısındaki anlama çabası içerisindedir ve bu süreçte yapıcı davranabilir. Yaşanan çatışma durumlarında sadece kendini değil karşısındaki de düşünür ve kazan-kazan mantığıyla hareket edebilir.

Ayrıca araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde de öğrenciler çatışma çözüme empati kurmanın gerekli olduğunu ve empati kurarak çatışmanın kolay çözülebileceğini ifade etmişlerdir. Bu sonuç empatik eğilimin yüksek olması çatışmaların daha yapıcı biçimde çözülmesini sağlamaktadır şeklinde yorumlanabilir.

Araştırma sonuçlarına göre, alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Traux ve arkadaşlarının (1967), empatik eğilimin bir kişilik özelliği olup olmadığı konusunda yaptığı araştırmada, doğuştan yardımsever kişilerin empatik oldukları sonucuna varılmıştır (Akt; Ergül,1995). Bu ifadeden hangi sosyo-ekonomik düzeye sahip olursa olsun bireylerin empatik eğilimlerinin kişilik özelliklerine daha çok bağlı olduğu anlaşılabilir.

Bununla birlikte sosyo-ekonomik düzeye göre empatik eğilimin farklılaşabileceğini ortaya koyan araştırmalarda vardır. Örneğin, Madsen (1971) ve DePalma (1974), orta sosyal sınıftan olan çocukların, alt sosyal sınıftakilere göre daha fazla empatik davrandıklarını bulmuşlardır (Akt; Dökmen,1987). Kalliopuska (1984), farklı sosyal sınıftaki annelerin empati kurma becerileri arasında fark bulamazken, orta sınıftan gelen babaların diğerlerine oranla daha fazla empatik beceriye sahip olduklarını ve alt sosyal sınıftan olan çocukların üst sosyal sınıfa göre daha fazla empatik davranma eğilimine sahip olduğunu bulmuştur (Akt; Dökmen,1987).

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeyleri açısından Empatik Eğilim Ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeyleri ile cinsiyet etkileşimi açısından da puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Sadece kız ve erkek öğrencilerin Empatik Eğilim Ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Sınıflar arasında anlamlı bir farklılığın çıkmaması 6, 7 ve 8. sınıflarda okuyan öğrencilerin benzer biçimde ergenliğin ilk yıllarını yaşıyor olmaları ve empatik eğilim açısından belirgin bir farklılık yaşamamaları ile açıklanabilir.

Kız öğrencilerin daha empatik olmaları, annelerini model almaları ile açıklanabilir. Çünkü araştırmalara göre annelerin empatik eğilim düzeyi babalara göre daha yüksek çıkmıştır. Örneğin, Ceyhan (1993) ana-babaların empatik eğilim düzeylerini araştırmış ve annelerin empatik eğilim düzeylerini daha yüksek bulmuştur. Kalliopuska (1984) ise annelerin babalara, kızlarında erkeklere göre daha fazla empati becerisine sahip olduğunu bulmuştur (Akt; Dökmen,1987). Ayrıca Türk toplumunda kız çocuklarının yetiştirilme tarzının da kız öğrencilerin daha empatik olmasında önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Kız çocukları erkeklere göre daha uyumlu ve daha anlayışlı

olma konusunda çevre tarafından yönlendirilmektedir. Bu ise kızların empati kurmasını kolaylaştırıcı nedenler arasında sayılabilir. Erkek çocukların empatik eğilimlerinin düşük olması ise yine yetiştirilme tarzı nedeniyle erkeklerin duygularını rahat ifade edememesiyle açıklanabilir.

Ayrıca öğrencilerle yapılan görüşmelerde de kız öğrencilerin yarısından fazlası ve erkeklerden daha çok sayıda kız öğrenci kendilerini empati kurabilme konusunda yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir.

Çatışma Çözme Davranışı Konusunda Elde Edilen Bulgular

Araştırma sonuçlarına göre üst ve alt sosyo ekonomik düzeye sahip olan öğrencilerin çatışma çözme saldırganlık boyutu puanları orta sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Alt sosyo ekonomik düzeye sahip olan öğrencilerin daha yüksek saldırganlık düzeyine sahip olmaları ekonomik problemler ve maddi sıkıntılara bağlı olarak çocuğa ilginin az olması, aile içi şiddetin yaşanması ve böylece çocuğun saldırganlık düzeyinin artmasıyla açıklanabilir.

Ülkemizde genellikle orta sosyo ekonomik düzeye sahip aileleri memur kesim öğretmen, polis vb. mesleklere sahip kişiler oluşturmaktadır. Bu tür aileler çocuklarının gelişimleri ve eğitimleri ile diğer sosyo ekonomik düzeye sahip ailelere göre daha fazla ilgilenebilirler, onlarla daha çok iletişim kurabilirler. Bu nedenle ailesinde anlaşılmayı, anlamayı öğrenen çocuk diğer yaşam alanlarında karşısındaki ile çatışma durumunda daha yapıcı davranabilmektedir.

Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre çatışma çözme davranışı problem çözme düzeylerinin değişmediği ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, problem çözme becerisinde sosyo-ekonomik düzey değişkeninin dışında farklı değişkenlerin etkili olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çatışma çözme davranışı saldırganlık alt ölçeği puanları sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bununla birlikte öğrencilerin buldukları sınıf ile cinsiyet etkileşimi açısından puanlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu, öğrencilerin cinsiyetleri açısından da çatışma çözme davranışı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre çatışma durumunda erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha çok saldırgan davranışta buldukları ortaya çıkmıştır.

Çatışma çözümede erkeklerin kızlara göre daha saldırgan olduğunu ortaya koyan bazı araştırmalarda mevcuttur. Türnüklü ve Şahin'in (2004) yaptıkları araştırma sonucuna göre erkek öğrencilerin fiziksel şiddetle ilgili çatışmalarını çözümede daha saldırgan stratejiler kullandıklarını ortaya çıkmıştır. Atıcı (2007) tarafından yapılan çalışmada ise erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha çok saldırgan davranışta buldukları belirlenmiştir.

Bu sonuç öğrencilerin yetiştirilme tarzıyla da ilişkilendirilebilir. Genelde bazı ebeveynler çoğunlukla babalar erkek çocuklarına ilişkilerde haklarını savunması için gerektiğinde şiddete başvurması gerektiğini, karşısındakine saldırmasının kötü bir davranış olmayacağını telkin etmektedirler. Bununla birlikte erkek çocuklarının oyunlarında dahi şiddet içeren bölümlere rastlanabilmektedir. Kızların olaylar karşısında duygulara daha çok önem vermeleri saldırgan davranışlarının önüne geçebilmektedir.

Yapılan görüşmelerde de erkek öğrenciler çatışma çözme denince akıllarına kavgaları bitirme geldiğini ifade etmişlerdir. Bu sonuçtan yola çıkarak erkek öğrencilerin çatışmaya kavga, şiddet içeren olumsuz bir durum olarak baktıkları ve çatışmaları daha çok bu şekilde yaşadıkları söylenebilir.

Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeyi açısından çatışma çözme davranışı problem çözme alt boyutunda anlamlı bir farklılık yoktur. Ayrıca öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeyi ile cinsiyet etkileşimi açısından da puanlar arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Buna karşı öğrencilerin cinsiyetleri açısından problem çözme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Sonuçlara göre kız öğrencilerin problem çözme puanları erkek öğrencilerin puanlarından daha yüksek çıkmıştır.

Korkut (2002), lise düzeyindeki öğrencilerin problem çözme becerilerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirdiği araştırmada cinsiyet, okul türü, yaş, babanın işi, bireylerin sorunlarını konuştukları ve anlaşıldıkları kişilerin kimler olduğu değişkenlerinin problem çözme becerilerini algılamada fark yarattığını bulmuştur.

Kız ve erkek öğrencilerin problem çözme becerilerindeki farklılık kız öğrencilerin olaylarda alttan alma, uyumlu olma, orta yolu bulma gibi özelliklere sahip olarak yetiştirilme biçimiyle açıklanabilir. Aile içinde anneyi model alan kız çocukları bu tür davranışları kızların genel bir özelliği olarak kanıksamaktadırlar. Çevreden gelen uyarılar, telkinler sonucu problemlere çözüm yolu bulan, kendisinden çok karşı tarafı düşünerek hareket eden bir tarzda yetiştirilmektedir.

Öğrencilerle yapılan görüşmelerde de kız öğrencilerin çoğunluğunun çatışma çözme denince problem çözmeyi anladıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca görüşme yapılan kız öğrencilerin çoğunluğu erkek öğrencilere oranla çatışma çözme konusunda kendilerini yeterli bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuçta yine kız öğrencilerin yaşanan çatışmaları daha çok yapıcı biçimde çözmeye çalıştıklarını göstermektedirler. Bu araştırmanın sonuçları ile ilgili olarak uygulamaya ve bu konuda yapılacak araştırmalara yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.

Empatik eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilerin problem çözmeye yüksek, saldırganlıkta düşük puan almaları göz önünde bulundurulduğunda ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin çatışma çözme davranışı ve empati becerilerini kazanmaları için psikolojik danışmanlar tarafından sınıf ve grup rehberliği çalışmaları yapılabilir. Ayrıca, aile ve öğretmenlere verilecek eğitim ve seminerler ile öğrencilerin aile ve sınıf içinde de bu becerileri model almaları ve kullanmaları sağlanabilir. Okullarda çatışma çözmeyle ilgili akran yardımcılığı eğitimi düzenlenip öğrencilerin çatışma çözme ve empati kurma konularında birbirlerine yardımcı olabilecekleri ve bir alt kademedekine koçluk yapabilecekleri bir sistem oluşturulabilir. Araştırmaya katılan öğrenciler arasından örneklem seçilerek çatışma çözme ve empati konularında eğitim vermeyi ve bu eğitimin etkilerini incelemeyi amaçlayan deneysel çalışmalar yapılabilir. Araştırmada kullanılan ölçeklerden farklı ölçekler geliştirilip bu konuları kapsayan araştırmalarda kullanılabilir. Özellikle empatik eğilim konusunda ergenlere uygulanabilecek ölçekler geliştirilebilir.

Kaynakça

- Atıcı, M. (2007), Primary School Students' Conflict Resolution Strategies in Turkey, *International Journal for the Advancement of Counseling*, 29, 2, 83-98
- Barnett, M.A. (1990), Empathy and related responses in children empathy and its development (Ed: N. Eisenberg, J. Strayer), *Cambridge University Press*, 147-157 , New York.
- Ceyhan, A. A. (1993), Anne-babaların empatik eğilim düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cüceloğlu, D. (1991), İnsan ve Davranışı, *Remzi Kitapevi*, İstanbul.
- Denzin, N. K. (1994), Triangulation, İçinde T. Husen & T. N. Postlethwaite, *The International Encyclopedia of Education*, (2. Baskı), 2, Oxford: Pergamon.
- Dökmen, Ü. (1986), Yüz ifadeleri konusunda verilen eğitimin duygusal yüz ifadelerini teşhis becerisi ve iletişim çatışmalarına girme eğilimi üzerindeki etkisi, *Doktora Tezi Özeti, Psikoloji Dergisi*, 6, 21.
- Dökmen, Ü. (1987), "Empati kurma becerisi ile sosyometrik statü arasındaki ilişki" *A.Ü.E. B. F. Dergisi* 20 (1-2);183-207
- Dökmen, Ü. (1988), Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi, *A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(1-2); 155-190.
- Dökmen, Ü. (2004), Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati, *Sistem Yayıncılık*, İstanbul.
- Ergül, H. F. (1995), Sağlık Meslek Lisesi öğrencilerinin benlik algı düzeyleri ile empatik eğilim ve empatik beceri düzeyleri arasındaki ilişki, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göka M. (2001), Gençlik ve Şiddet, (Dr. M. H. Türkçapar ile birlikte) *Actual Medicine*, 9:7:73-81
- Johnson, D. W. (1997), Reaching out (Interpersonal effectiveness and self-actualization), *Allyn and Bacon needham Height* 225-287.
- Johnson D. W., Johnson R., Dudley B. ve Açıkgöz K. (1994), Effects of Conflict Resolution Training on Elementary School Students. *The Journal of Social Psychology*, 134(6), 803-817.
- Korkut, F. (2002), Lise öğrencilerinin problem çözme becerileri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 177-184.
- Koruklu, N. (1998), Arabuluculuk eğitiminin ilköğretim düzeyindeki bir grup öğrencinin çatışma çözme davranışlarına etkisinin incelenmesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pişkin, M. (1991), Empati, kaygı ve çatışma eğilimi arasındaki ilişki, *A.Ü.E.B.F. Dergisi*, 22 (2), 775-784.
- Shechtman, Z. (2002), Cognitive and Affective Empathy in Aggressive Boys: Implications for Counseling, *International Journal for the Advancement of Counselling*, 24, 211 – 222
- Sweeney, B. ve Carruthers, W.L. (1996), Conflict Resolution: history, philosophy, theory and educational applications. *The School Counselor*, 43, 326-343
- Türnüklü, A. ve Şahin İ. (2004), 13-14 yaş grubu öğrencilerin çatışma çözme stratejilerinin incelenmesi, *Türk Psikologları Yazıları*, 7, 13, 45-61.
- Yörükoğlu, A. (1996), Çocuk Ruh Sağlığı, *Özgür Yayınları*, 421, İstanbul.